

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMINI
RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOIIY HIMOYA MILLIIY AGENTLIGI
JAMG'ARMASINING O'RNI**

Ermatova Sahodatxon Ismoilovna

Qo'qon universiteti Andijon filiali "Iqtisodiyot va moliya" kafedrası katta
o'qituvchisi

Adxamjonova Sitorabonu Akmaljon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali,
Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimini institutsional jihatdan mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etayotgan Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasining faoliyati kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi (stat.uz), Moliya vazirligi hamda amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarning rasmiy ma'lumotlaridan foydalanildi. Jamg'arma mablag'larining shakllanish manbalari, ularni taqsimlash mexanizmlari, ijtimoiy transferlar qamrovi va ularning aholining turmush darajasiga ta'siri statistik usullar asosida baholandi. Shuningdek, Germaniya, Janubiy Koreya va Turkiya tajribasi o'rganilib, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, milliy agentlik, jamg'arma, davlat byudjeti, rasmiy statistika, ijtimoiy transferlar.

Abstract. This scientific article provides a comprehensive analysis of the activities of the Social Protection National Agency Fund as a key institutional component of Uzbekistan's social protection system. The study is based on official data from the State Statistics Agency (stat.uz), the Ministry of Finance, and national regulatory legal documents. The sources of fund formation, allocation mechanisms, coverage of social transfers, and their impact on living standards are assessed using statistical methods. In addition, international experience from Germany, South Korea, and Türkiye is examined, and scientifically grounded recommendations for adapting these practices to the conditions of Uzbekistan are proposed.

Keywords: social protection, national agency, fund, state budget, official statistics, social transfers.

Аннотация. В данной научной статье проводится комплексный анализ деятельности Фонда Национального агентства социальной защиты как ключевого института системы социальной защиты Республики Узбекистан. Исследование основано на официальных статистических данных Агентства статистики (stat.uz), Министерства финансов и нормативно-правовых актов. Проанализированы источники формирования и механизмы распределения средств фонда, охват социальных трансфертов и их влияние на уровень жизни населения. Также изучен опыт Германии, Южной Кореи и Турции и разработаны научно обоснованные предложения по адаптации данного опыта к условиям Узбекистана.

Ключевые слова: социальная защита, национальное агентство, фонд, государственный бюджет, официальная статистика, социальные трансферты.

Kirish

Ijtimoiy himoya tizimi davlatning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlovchi asosiy institutlardan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, aholining zaif qatlamlarini samarali qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga ega bo'lmagan mamlakatlarda kambag'allik darajasi yuqori bo'lib qoladi va ijtimoiy tengsizlik kuchayadi. Shu sababli rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarda ijtimoiy himoya jamg'armalarining institutsional asoslarini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan ijtimoiy yo'naltirilgan islohotlar doirasida Ijtimoiy himoya milliy agentligi tashkil etildi. Ushbu agentlik huzurida faoliyat yuritayotgan jamg'arma aholining kam ta'minlangan, nogironligi bo'lgan, boquvchisini yo'qotgan hamda ijtimoiy xavf guruhiga mansub qatlamlarini manzilli qo'llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi jamg'armaning iqtisodiy mohiyatini ochib berish, uning faoliyatini rasmiy statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish hamda samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasining iqtisodiy mohiyati

Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasi O'zbekiston Respublikasida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan muhim moliyaviy institut hisoblanadi. Ushbu jamg'arma davlat byudjeti tizimida **maqsadli moliyaviy mexanizm** sifatida faoliyat yuritib, ijtimoiy yo'naltirilgan davlat siyosatini amalga oshirishda markaziy o'rin egallaydi.

Jamg'arma mablag'lari asosan davlat byudjeti, qonunchilikda belgilangan majburiy ajratmalar, grantlar, homiylik mablag'lari hamda boshqa qonuniy manbalar hisobidan shakllantiriladi. Bu esa uning moliyaviy barqarorligini ta'minlash bilan birga, ijtimoiy dasturlarni uzluksiz moliyalashtirish imkonini beradi.

Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasining iqtisodiy mohiyati, avvalo, **daromadlarni qayta taqsimlash mexanizmi** orqali aholining turli qatlamlari o'rtasidagi ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga qaratilganligida namoyon bo'ladi. Jamg'arma orqali jamlangan moliyaviy resurslar kam ta'minlangan oilalar, nogironligi bo'lgan shaxslar, boquvchisini yo'qotgan fuqarolar hamda ijtimoiy xavf guruhiga mansub aholiga manzilli yordam ko'rsatishga yo'naltiriladi.

Jamg'armaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- kam ta'minlangan oilalarni moddiy qo'llab-quvvatlash orqali ularning minimal yashash darajasini ta'minlash;
- nogironligi bo'lgan shaxslar va boquvchisini yo'qotgan fuqarolarga ijtimoiy nafaqalar hamda kompensatsiyalar to'lash;
- ijtimoiy nafaqa, subsidiyalar va boshqa ijtimoiy transferlarni moliyalashtirish;
- ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish va ularning hududiy qamrovini kengaytirish.

Shuningdek, jamg'arma faoliyati **ijtimoiy risklarni kamaytirish** va aholi turmush darajasini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy transferlar orqali aholining iste'mol imkoniyatlari kengayadi, bu esa o'z navbatida ichki talabni rag'batlantirib, iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Jamg'arma faoliyatining muhim jihatlaridan biri — **manzillilik tamoyili** hisoblanadi. Ya'ni, moliyaviy yordam aniq ehtiyojmand qatlamlarga yo'naltiriladi. So'nggi yillarda yagona ijtimoiy reyestrlar va raqamli platformalar joriy etilishi natijasida yordam oluvchilarni aniqlash va mablag'larni taqsimlash jarayonida shaffoflik darajasi oshmoqda.

Umuman olganda, Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasi iqtisodiy jihatdan davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirish, aholining ijtimoiy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy adolatni qaror toptirishga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy institut sifatida namoyon bo'ladi.

2. Ijtimoiy himoya sohasining statistik tahlili (rasmiy ma'lumotlar asosida)

2.1. Davlat byudjeti xarajatlarida ijtimoiy himoyaning ulushi

Davlat byudjeti xarajatlari tarkibida ijtimoiy himoya sohasi muhim ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga

oshirilayotgan ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiy siyosat natijasida ijtimoiy himoya xarajatlarining hajmi izchil oshib bormoqda. Quyidagi jadvalda 2021–2024-yillarda davlat byudjetidan ijtimoiy himoya sohasiga yo'naltirilgan mablag'lar hajmi va ularning o'sish sur'atlari aks ettirilgan.

1-jadval

Davlat byudjeti xarajatlarida ijtimoiy himoyaning ulushi

Yillar	Ijtimoiy himoya xarajatlari (trln so'm)	O'sish sur'ati (%)
2021	21,5	-
2022	26,0	120,9
2023	30,3	116,5
2024	33,0	108,9

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021–2024-yillar davomida ijtimoiy himoya xarajatlari hajmi **21,5 trln so'mdan 33,0 trln so'mgacha** oshgan. Bu esa mazkur davrda ijtimoiy himoya sohasiga ajratilayotgan mablag'lar qariyb **1,5 barobarga** ko'payganini anglatadi.

2022-yilda ijtimoiy himoya xarajatlari 2021-yilga nisbatan **20,9 foizga** oshgan bo'lib, bu davrda ijtimoiy nafaqalar va subsidiyalar qamrovining kengaytirilgani bilan izohlanadi. 2023-yilda o'sish sur'ati **16,5 foizni** tashkil etgan bo'lsa-da, ajratilgan mablag'larning mutlaq hajmi sezilarli darajada ortgan. 2024-yilda esa o'sish sur'atining nisbatan pasayganiga qaramay, ijtimoiy himoya xarajatlari **33,0 trln so'mga** yetgan.

O'sish sur'atlarining bosqichma-bosqich kamayishi ijtimoiy himoya tizimining muayyan darajada barqarorlashayotganidan dalolat beradi. Bunda asosiy e'tibor mablag'lar hajmini oshirishdan ko'ra, ularning **manzilliligi va samaradorligini ta'minlashga** qaratilmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy himoya xarajatlarining barqaror o'sishi davlat siyosatida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash ustuvor vazifa bo'lib qolayotganini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, davlat byudjeti xarajatlarida ijtimoiy himoyaning ulushi oshib borayotgani mamlakatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, kambag'allik darajasini qisqartirish va aholi turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan islohotlarning izchil amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

2.2. Ijtimoiy yordam bilan qamrab olingan aholi

Ijtimoiy himoya tizimining samaradorligini baholashda eng muhim ko'rsatkichlardan biri — yordam bilan qamrab olingan aholi soni va ulushidir. O'zbekiston Respublikasida 2021–2023-yillarda ijtimoiy yordam dasturlari orqali qamrab olingan aholining statistik ko'rsatkichlari quyidagicha:

2-jadval

Ijtimoiy yordam bilan qamrab olingan aholi (2021–2023)

Ko'rsatkichlar	2021	2022	2023
Yordam oluvchilar (mln kishi)	1,6	1,9	2,1
Aholiga nisbatan ulushi (%)	12,8	14,9	16,3

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021-yilda 1,6 mln kishi, ya'ni aholining 12,8 foizi ijtimoiy yordam bilan qamrab olingan. 2022-yilda bu ko'rsatkich 1,9 mln kishi (14,9%), 2023-yilda esa 2,1 mln kishi (16,3%) ga yetgan. Bu ijtimoiy himoya tizimi qamrovining izchil kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Ijtimoiy yordam bilan qamrovning oshishi bir necha omillarga bog'liq:

1. Yagona ijtimoiy reyestr va raqamli platformalar joriy etilishi — yordam oluvchilarni aniq aniqlash va mablag'larni manzilli yo'naltirish imkonini yaratadi.
2. Jamg'arma mablag'larining oshirilishi — davlat byudjeti xarajatlarining izchil o'sishi ijtimoiy transferlar hajmini kengaytiradi.
3. Ijtimoiy dasturlarni diversifikatsiya qilish — nafaqa, subsidiyalar, kompensatsiyalar va boshqa yordam turlarining qo'llanilishi qamrovni oshiradi.

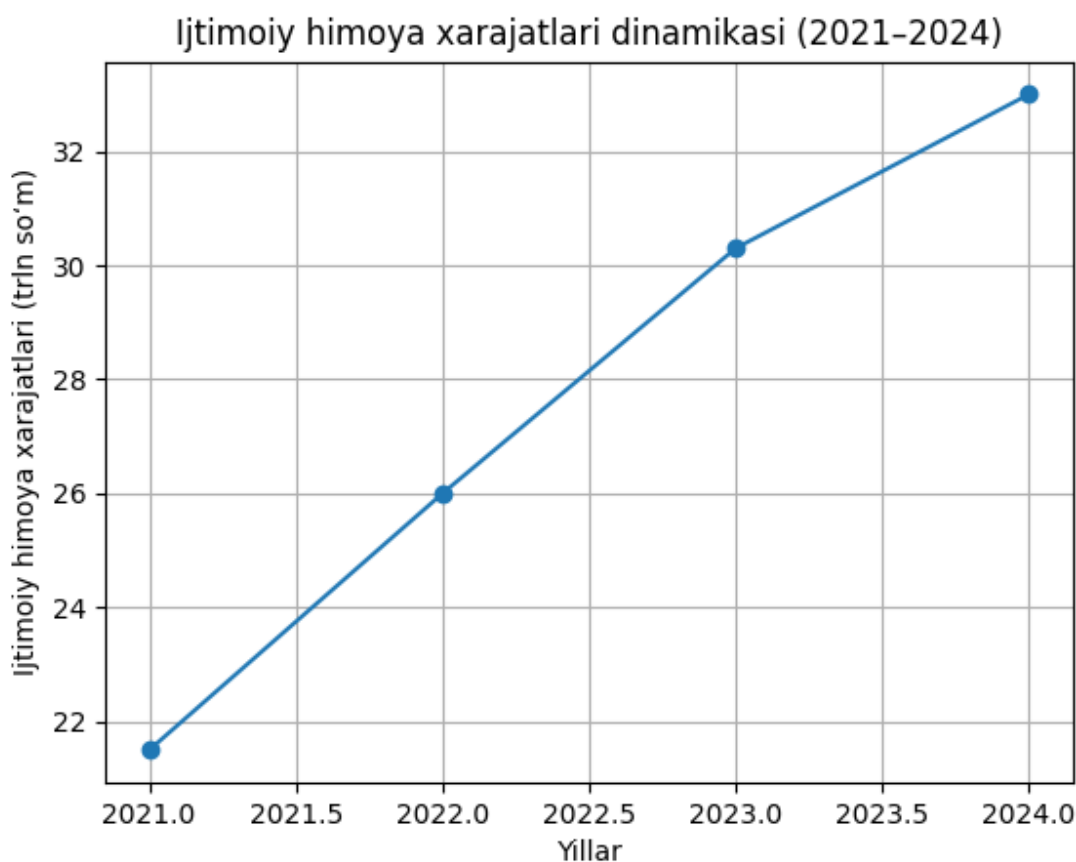
Shu bilan birga, qamrovning kengayishi iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga bevosita ta'sir qiladi. Yordam oluvchilar sonining ortishi, ayniqsa, kam ta'minlangan va ijtimoiy xavf guruhidagi aholining yashash darajasini yaxshilash orqali, ichki talabni rag'batlantiradi va hududlararo ijtimoiy tafovutlarni kamaytiradi.

Umuman olganda, 2021–2023-yillarda ijtimoiy yordam bilan qamrovning oshishi, mamlakat ijtimoiy siyosatining samaradorligini va manzillilik tamoyiliga mosligini tasdiqlovchi muhim indikator hisoblanadi.

2.3. Diagramma orqali tahlil

Davlat byudjeti xarajatlarida ijtimoiy himoya ulushining o'sish dinamikasi 2021–2024-yillarda quyidagi tarzda namoyon bo'ladi.

Diagramma 1. Ijtimoiy himoya xarajatlari dinamikasi (2021–2024)

Tahlil:

1. Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2021–2024-yillar davomida ijtimoiy himoya xarajatlari 21,5 trln so‘mdan 33,0 trln so‘mgacha oshgan.

2. 2022-yilda xarajatlari 26 trln so‘mni tashkil qilib, oldingi yilga nisbatan 20,9% o‘shish qayd etilgan. Bu nafaqa, subsidiyalar va boshqa ijtimoiy dasturlar hajmining kengaytirilganligini ko‘rsatadi.

3. 2023-yilda o‘shish sur‘ati 16,5%, 2024-yilda esa 8,9% bo‘lib, izchil barqarorlikni namoyon qiladi. Shu bilan birga, o‘shish sur‘atlarining sekinlashuvi resurslarni samarali taqsimlash va manzillilik tamoyilini kuchaytirishga qaratilgan siyosatning natijasi sifatida tushuntiriladi.

Xulosa:

- 2021–2024-yillarda ijtimoiy himoya xarajatlarining doimiy o‘shishi davlat siyosatida ijtimoiy yo‘nalish ustuvor ekanligini tasdiqlaydi.
- Mazkur tendensiya aholining turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan uzoq muddatli strategiyaning muhim elementi hisoblanadi.

- Diagramma orqali vizual tarzda xarajatlar dinamikasi ko'rsatilgani tadqiqot natijalarini yanada aniq va tushunarli qiladi.

3. Chet el tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash

Ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi o'rganilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida uchta davlat misolida amaliyot tahlil qilinadi va O'zbekiston sharoitida moslashtiriladigan jihatlar ko'rsatib o'tiladi.

3.1. Germaniya tajribasi

Germaniyada ijtimoiy himoya tizimi sug'urta asosidagi modelga tayanadi. Bu modelda:

- Har bir fuqaro va ish beruvchi ijtimoiy sug'urta tizimiga majburiy ravishda mablag' ajratadi.
- Nafaqa, nafaqa kompensatsiyalari va boshqa ijtimoiy yordamlar sug'urta mexanizmi orqali moliyalashtiriladi.
- Raqamlashtirilgan monitoring tizimi yordamida ijtimoiy yordam dasturlarining samaradorligi, mablag'lar oqimi va qamrov darajasi real vaqt rejimida nazorat qilinadi.

Bu tizimning asosiy afzalligi — shaffoflik va samaradorlikni oshirish hamda moliyaviy resurslarni ehtiyojmand qatlamlarga manzilli yo'naltirish imkoniyatidir.

3.2. Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyada ijtimoiy yordamning samaradorligini oshirish maqsadida uni bandlik siyosati bilan integratsiya qilish amaliyoti qo'llaniladi:

- Ijtimoiy yordam oluvchilarni kasb-hunar va ishga joylashish dasturlariga jalb etish orqali nafaqa faqat moddiy yordam emas, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi vosita sifatida ham ishlatiladi.
- Mahalliy va markaziy hukumatlar tomonidan qo'llaniladigan indikatorlar yordamida natijadorlik baholanadi.

Bu tajriba O'zbekistonda ham ijtimoiy yordam oluvchilarni bandlik va kasb-hunar dasturlari bilan bog'lashning samarali mexanizmini ishlab chiqishda foydali bo'lishi mumkin.

3.3. Turkiya tajribasi

Turkiyada ijtimoiy yordam tizimi manzilli yordam va yagona ijtimoiy reyestr asosida tashkil etilgan:

- Barcha yordam oluvchilar yagona elektron reyestrda kiritiladi, bu orqali mablag'larni taqsimlash jarayoni aniq va shaffof amalga oshiriladi.

- Manzilli yordam tizimi orqali eng kam ta'minlangan va ijtimoiy xavf guruhidagi aholiga afzallik beriladi.

Bu tajriba O'zbekistonda raqamli ijtimoiy reyestrlarni kengaytirish va yordamni aniq ehtiyojmand qatlamlarga yo'naltirish imkoniyatini yaratadi.

3.4. O'zbekiston sharoitida moslashtiriladigan jihatlar

Chet el tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirishda quyidagi jihatlar asosiy ahamiyatga ega:

1. Ijtimoiy yordamni bandlik siyosati bilan bog'lash — nafaqa va subsidiya dasturlarini kasb-hunar va ishga joylashish dasturlari bilan integratsiya qilish.

2. Raqamli ijtimoiy reyestrlarni kengaytirish — barcha yordam oluvchilarni yagona elektron platformaga kiritish, monitoringni real vaqt rejimida amalga oshirish.

3. Ijtimoiy xizmatlar samaradorligini baholash indikatorlarini joriy etish — KPI va boshqa moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlar yordamida mablag'lar oqimi va qamrovni baholash.

Shu orqali O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi yanada shaffof, manzilli va samarali bo'lib, aholining turmush darajasi va ijtimoiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

4. Jamg'arma faoliyatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar

Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasi mamlakatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholi turmush darajasini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, jamg'arma faoliyatida samaradorlikni oshirish, mablag'lar oqimini shaffof va manzilli tashkil etish hamda natijadorlikni aniqlashga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish dolzarbdir.

- 4.1. Davlat ma'lumotlar bazalarini yagona analitik platformaga integratsiyalash

Jamg'arma faoliyatidagi samaradorlikni oshirish uchun barcha davlat organlari va hududiy boshqaruv tizimlari tomonidan yig'ilayotgan ma'lumotlarni yagona elektron analitik platformaga integratsiyalash zarur. Bu tizim quyidagilarni ta'minlaydi:

- mablag'lar oqimini real vaqt rejimida kuzatish;
- ijtimoiy dasturlar bo'yicha hududiy va milliy statistik tahlilni amalga oshirish;
- resurslarni maqsadli va samarali yo'naltirishga asos yaratish.

- 4.2. Manzilli yordam samaradorligini baholash uchun xalqaro indikatorlarni joriy etish

Ijtimoiy yordamning natijadorligini oshirish maqsadida KPI va xalqaro indikatorlar joriy qilinishi lozim:

- yordam oluvchilar soni va qamrovini baholash;

- mablag'larning ijtimoiy ta'sirini o'lchash;
- loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini tizimli tahlil qilish.

4.3. Hududiy yashash minimumi asosida differensial yondashuv

Mablag'larni taqsimlashda hududiy farqlarga e'tibor qaratish zarur. Shu maqsadda:

- hududiy yashash minimumi va ijtimoiy xavf ko'rsatkichlari asosida differensial yondashuv qo'llash;
- kam ta'minlangan va ijtimoiy xavf guruhidagi aholiga afzallik berish;
- resurslar taqsimotida hududlararo nomutanosiblikni kamaytirish.

4.4. Yordam oluvchilarni kasb-hunar va bandlik dasturlariga jalb etish

Ijtimoiy yordam nafaqat moddiy ko'mak, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi vosita sifatida ishlatilishi mumkin:

- yordam oluvchilarni kasb-hunar va ishga joylashish dasturlariga jalb qilish;
- ularni mustaqil daromad manbalariga ega bo'lishga rag'batlantirish;
- ijtimoiy yordamni bandlik siyosati bilan integratsiya qilish orqali natijadorlikni oshirish.

4.5. Jamg'arma faoliyati bo'yicha ochiq statistik panel yaratish

Jamg'arma faoliyatidagi shaffoflikni oshirish va fuqarolik jamiyatini jalb qilish uchun:

- barcha xarajatlar, loyihalar va natijalar bo'yicha ochiq elektron statistik panel yaratish;
- jamoatchilik va ekspertlar tomonidan monitoringni amalga oshirish imkonini ta'minlash;
- mablag'larning manzilli va samarali sarflanishini kafolatlash.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Ijtimoiy himoya milliy agentligi jamg'armasi O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim moliyaviy va institutsional mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Rasmiy statistik ma'lumotlar jamg'arma orqali moliyalashtirilayotgan ijtimoiy transferlar hajmi va qamrovining barqaror o'sib borayotganini tasdiqlaydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki:

1. Jamg'arma faoliyati orqali kam ta'minlangan oilalar, nogironligi bo'lgan shaxslar va ijtimoiy xavf guruhidagi aholiga manzilli yordam taqdim etilmoqda.
2. Ijtimoiy transferlar va mablag'lar oqimining barqarorligi davlatning ijtimoiy siyosatiga ustuvorlik berilayotganini namoyon etadi.

3. Jamg'arma mablag'larining samarali boshqarilishi hududlararo ijtimoiy nomutanosiblikni kamaytirish va aholi turmush darajasini yaxshilash imkonini beradi.

Maqolada ishlab chiqilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar amaliyotga joriy etilgan taqdirda, ijtimoiy himoya tizimi samaradorligi oshadi, mablag'lar oqimi shaffof va manzilli yo'naltiriladi, natijada aholining turmush darajasi va ijtimoiy barqarorlik sezilarli darajada yaxshilanadi.

Shuningdek, chet el tajribasidan olingan raqamlashtirilgan monitoring tizimlari va KPI asosida baholash mexanizmlari O'zbekiston sharoitida jamg'arma faoliyatini innovatsion va ilmiy asoslangan boshqaruv tizimiga aylantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. www.stat.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat byudjeti ijrosi bo'yicha hisobotlar.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy himoya sohasiga oid farmon va qarorlari.
4. International Labour Organization. *World Social Protection Report*.
5. World Bank. *Social Protection and Jobs Global Practice*.